

Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 “Звіт про рух грошових коштів” передбачає два методи розкриття інформації про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності – прямий і непрямий. Причому в міжнародній практиці прямий метод вважають основним, а непрямий – альтернативним, тобто застосовувати рекомендують саме прямий метод (параграфи 19 і 20 МСБУ 7). В Україні нововведення торкнулися розділу I “Рух грошових коштів у результаті операційної діяльності”, який складають за прямим методом, що полегшило роботу з формою № 3, адже тепер усі її розділи заповнюються однаково. Інформацію у звіті подають за показниками, що дають основу для прийняття управлінських рішень, оскільки зміст статей чітко відображає формат інформаційного середовища.

1. Бухгалтерський облік у споживчій кооперації: [навч. посіб.] / В.О. Озеран, П.О. Куцик, А.М. Волошин. – Львів: Вид-во ЛКА, 2008. – 660 с. 2. Верига Ю. А. Бухгалтерська фінансова звітність підприємства: [навч. посіб.] / Ю. А. Верига, А. М. Волошин. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : ВД “Комп’ютерпрес”, 2008. – 472 с. 3. Лень В. С. Звітність підприємства: [підруч.] / В. С. Лень, В. В. Гливенко. – К. : Каравела, 2010. – 672 с. 4. Бухгалтерський облік в Україні: [навч. посіб.] / за ред. Р.Л. Хом’яка. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – Львів: НУ “Львівська політехніка” (ІВД “ІНТЕЛЕКТ+ “Інституту післядипломної освіти), “Інтелект-Захід”, 2003. – 820 с. 5. Методичні рекомендації з перевірки порівнянності показників фінансової звітності : затв. наказом Міністерства фінансів України від 22 грудня 2008 р. № 1524 // Фінансова звітність: від стандартів до практики. Збірник систематизованого законодавства. Бухгалтерія. – 2011. Вип. 1. 6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 “Звіт про рух грошових коштів” // Міжнародні стандарти бухгалтерської звітності (IFRS): станом на 1 січня 2009 року; у 2-х ч. – К. : ФПБАУ, 2009. – Т.1. – С.1113 – 1136. 7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 “Звіт про рух грошових коштів”: затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Фінансова звітність: від стандартів до практики. Збірник систематизованого законодавства. Бухгалтерія. – 2011. Вип. 1. – С. 32 – 37. 8. Чабанюк О. М. Фінансова звітність та її місце у прийнятті управлінських рішень / О. М. Чабанюк, Н. Р. Бернацька, Н. В. Мазур // Materialy VII Mezinarodni vedecko – prakticka konference “Moderni vymozenosti vedy – 2011”. – Dil 4. Ekonomicke vedy: Praha. Publishing House “Education and Science” s.r.o – 112 s. – S. 69–71.

УДК 657

Є.Ю. Шара

Національний державний університет податкової служби України, м. Ірпінь,
кафедра бухгалтерського обліку

ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

© Шара Є.Ю., 2012

Висвітлено питання управління дебіторською заборгованістю в системі бухгалтерського обліку, охарактеризовано заходи щодо оптимізації її структури.

The question of management an account receivable is reflected in the article, measures are described on a management by it.

Постановка проблеми. В умовах кризи неплатежів особливо зростає роль ефективного управління дебіторською заборгованістю, своєчасного її повернення та недопущення безнадійних боргів. Треба пам’ятати, що політика управління дебіторською заборгованістю є одночасно складовою не лише фінансової, а й загальної стратегії підприємства, інформацію для якої надає саме бухгалтерський облік.

У процесі здійснення різноманітних виробничих та комерційних операцій у підприємства може виникати дебіторська заборгованість за розрахунками з покупцями продукції, персоналом, власниками, бюджетом та позабюджетними фондами тощо. Але господарська практика свідчить, що на розрахунки з покупцями за відвантажену продукцію (виконані роботи і надані послуги)

припадає більш як 80 % загального обсягу дебіторської заборгованості підприємств, що робить її основним об'єктом фінансового управління.

Аналіз останніх досліджень. Питання дебіторської заборгованості та її управління досліджувало немало вчених [1–5]. Однак питання заходів щодо управління нею з погляду бухгалтерського обліку потребує подальшого дослідження.

Метою статті є висвітлення заходів щодо оптимізації дебіторської заборгованості в системі бухгалтерського обліку та прийняття управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Згідно з П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість", дебітори – це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [6]. Відповідно, дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Виникнення дебіторської заборгованості – це об'єктивний процес, зумовлений існуванням ризиків під час взаєморозрахунків між контрагентами за результатами господарської операції. Проте на її розмір та структуру впливають фактори, які можна поділити на три основні групи:

1) загальноекономічні (зовнішні) фактори (стан економіки в країні, ефективність грошово-кредитної політики НБУ, рівень інфляції, стан розрахунків тощо);

2) галузеві фактори (стан галузі, де працює фірма; динаміка виробництва цього виду продукції та попит на неї);

3) внутрішні фактори (організаційно-правова структура та форма власності підприємства, фінансовий менеджмент підприємства тощо) [3].

В бухгалтерському обліку необхідно розмежовувати нормальну і протерміновану заборгованість. Дебіторська заборгованість зумовлює нестачу на підприємстві фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, погашення поточних зобов'язань, підвищує ризик зменшення прибутку. Тому для зменшення дебіторської заборгованості підприємству потрібно її проаналізувати та впровадити ефективні методи управління. В бухгалтерському обліку необхідно класифікувати дебіторську заборгованість за допомогою аналітичних рахунків (дебіторська заборгованість, яку визнано претермінованою, дебіторська заборгованість, яку визнано безнадійною, тощо).

Класифікуючи дебіторську заборгованість, враховують такі фактори:

– оцінка й класифікація покупців залежно від видів продукції, обсягу закупівель, платоспроможності, історії кредитних відносин та передбачуваних умов оплати;

– контроль за розрахунками з дебіторами, оцінювання реального стану дебіторської заборгованості;

– аналіз і планування грошових потоків [5, с. 370; 2].

Для ефективного управління дебіторською заборгованістю необхідно впроваджувати ефективні методи оцінки. В методологічному аспекті варіанти оцінки тих чи інших об'єктів обліку, зокрема і розрахунків, визначаються положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Стосовно дебіторської заборгованості – це П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість", для якої передбачено, що в поточному обліку вона оцінюється за первісною вартістю, а на дату балансу – за чистою реалізаційною вартістю. Прийоми визначення такої вартості також обумовлені стандартом: на основі платоспроможності кожного окремого дебітора, питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати або шляхом періодизації заборгованості.

З метою складання фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

зв'язком з нормальним операційним циклом;

терміном погашення;

об'єктами, щодо яких виникла заборгованість;

своєчасністю оплати боржником дебіторської заборгованості.

За першими двома ознаками виділяють довгострокову і поточну дебіторську заборгованість.

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума заборгованості, що не виникає в ході нормального операційного циклу і буде погашена після 12 місяців від дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість – сума заборгованості, що виникає в ході нормального операційного циклу чи буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу. Варто враховувати, що нормальний операційний цикл визначається виробничою необхідністю і може перевищувати 12 місяців, тобто в статтях активу балансу показують одночасно суми, що будуть одержані як до, так і після 12 місяців. У такому разі необхідно, щоб підприємство враховувало дебіторську заборгованість, що виникла в ході нормального операційного циклу і підлягає одержанню після 12 місяців від дати балансу окремо від тієї, котра підлягає одержанню протягом 12 місяців з дати балансу, тобто у разі настання терміну погашення заборгованості за операційним циклом до 12 місяців. Доцільно в цьому випадку передбачити виділення в плані рахунків окремого рахунка “Поточна заборгованість операційного циклу”, а в Примітках до фінансової звітності й у Наказі про облікову політику вказувати причини такого порядку погашення заборгованості.

У П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” з’явилася застереження з приводу виділення поточної частини заборгованості: “Частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості”, однак технічно це не передбачено в Плані рахунків. Тому доцільно запровадити аналогічний порядок відображення такої заборгованості на окремому рахунку в Плані рахунків.

Щодо класифікації дебіторської заборгованості за термінами погашення важливо, щоб в обліковій політиці підприємства були чітко визначені критерії такого розподілу, що є суттєвим для аналізу показників фінансового стану підприємства, що його характеризують.

Дебіторська заборгованість повинна відповідати встановленим критеріям визнання активом та оцінки фінансової звітності. Відповідно до П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” дебіторська заборгованість визнається активом, якщо виконуються такі умови:

- існує імовірність одержання підприємством майбутніх економічних вигод;

- суму дебіторської заборгованості можна вірогідно визначити.

Згідно з П(С)БО 15 “Дохід” поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації таких товарів, робіт, послуг за наявності всіх наведених умов:

- покупцю передані ризики і вигоди, зв’язані з правом власності на продукцію, товари, роботи, послуги, інший актив;

- підприємство не здійснює надалі керування і контролю за реалізованою продукцією, товарами, роботами, послугами, іншими активами;

- суму заборгованості можна вірогідно визначити;

- існує впевненість, що в результаті операції збільшаться економічні вигоди підприємства.

У разі передавання покупцеві ризиків і вигод, пов’язаних з правом власності на товар, виникає необхідність детально вивчити договір між підприємством і покупцем, адже договір постачання продукції (товарів, робіт, послуг) визначає умови переходу ризиків загибелі чи ушкодження продукції і вигод, пов’язаних із правом власності на товари, роботи, послуги. Необхідність вивчення таких обставин при таких операціях зумовлена тим, що не завжди збігаються моменти передавання ризиків і вигод від володіння з моментом передачі юридичного права власності чи з моментом передачі її у володіння.

Дебіторська заборгованість як складовий елемент активу фінансової звітності повинна визнаватися і фіксуватися в балансі в грошовій сумі, що визначається з урахуванням таких факторів:

- по-перше, оцінки дебіторської заборгованості в поточному обліку;

- по-друге, оцінки дебіторської заборгованості у фінансових звітах.

Довгострокова дебіторська заборгованість, за якою нараховують відсотки, відбивається в поточному обліку за дійсною вартістю майбутніх грошових надходжень.

Згідно з П(С)БО 11 “Зобов’язання”, дійсна вартість – це дисконтована сума майбутніх платежів (за винятком суми очікуваного відшкодування). Визначення такої вартості залежить від виду заборгованості й умов її погашення.

Дебіторська заборгованість, забезпечена вексями отриманими, оцінюється в поточному обліку за номінальною вартістю векселів.

Відповідно до норм П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” поточна дебіторська заборгованість за реалізовані товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації товарів, робіт, послуг. Сума такого доходу, як уже зазначалося, визнається договором між підприємством і покупцем і вимірюється за справедливою вартістю компенсації, що була отримана чи підлягає одержанню.

Зазначимо, що відповідно до П(С)БО 19 “Об’єднання підприємств” справедлива вартість визначається як сума, за якою можна обміняти актив чи погасити заборгованість в операції між обізнаними, зацікавленими і незалежними сторонами.

Як правило, дохід від реалізації обчислюється за сумою коштів, витрачених у момент придбання, тобто дорівнює номінальній сумі компенсації, що отримана чи підлягає одержанню, й істотно не відрізняється від її справедливої вартості. Але можлива і розбіжність між сумою доходу від реалізації продукції та справедливої вартості реалізації за умови надання покупцю знижок або ж у випадку повернення продукції від покупців.

Отже, первісна вартість дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію максимально наближена до її справедливої вартості, а різниця, що виникає між ними, незначна. П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” не визначає, на чому ґрунтується первісна вартість дебіторської заборгованості, не пов’язана з реалізацією товарів, робіт, послуг при її оцінці в поточному обліку. Первісну вартість доцільно оцінювати за сумою погашення, на підставі аналогічних вимог до оцінки кредиторської заборгованості в П(С)БО 11 “Зобов’язання”.

Оцінка дебіторської заборгованості у фінансових звітах залежить від ступеня визначеності її погашення. Якщо в підприємства з’являються сумніви щодо своєчасної (у визначений термін) оплати дебіторської заборгованості, то таку заборгованість вважають сумнівною.

Висновки. Отже, з погляду фінансової стабільності підприємства істотною складовою частиною операцій його фінансово-господарської діяльності є дебіторська заборгованість, тому що вона має більшу ліквідність, ніж інші статті активу балансу, є предметом постійного, безупинного контролю і вимагає оперативного регулювання з боку керівництва і фінансових служб. Тому важливим є якісне і своєчасне відображення в системі бухгалтерського обліку інформації про дебіторську заборгованість з метою забезпечення максимальних гарантій для користувачів фінансової звітності щодо вірогідності, реальності, повноти і законності наведеної інформації про неї.

Отже, важливо ще раз підкреслити необхідність та важливість управління дебіторською заборгованістю, своєчасного отримання аналітичної інформації за допомогою бухгалтерського обліку, що дає можливість приймати ефективні управлінські рішення. При цьому рішення, прийняті в ході поточного управління, повинні ґрунтуватися на оцінці ефективності різних методів її оптимізації, а також справедливої вартості дебіторської заборгованості.

1. Бутирський А.А. *Заходи щодо відновлення платоспроможності боржника як шлях подолання банкрутства: моногр.* / А.А. Бутирський; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. — Чернівці: Книги – XXI, 2008. — 180 с. 2. Гаденко А.Д. *До питання облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства* // <http://intkonf.org>. 3. Єдинак Т.С. *Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств в умовах фінансово-економічної кризи* // *Держава та регіони, Серія: Економіка та підприємництво.* – 2009. – № 3. – С. 54–57. 4. Коваленко Л.О., Ремньова Л.М. *Фінансовий менеджмент: навч. посіб.* — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2005. — 485 с. 5. Курта Н.В. *Сучасні проблеми управління дебіторською заборгованістю* // *Держава та регіони.* – № 6. – 2008. – С.370–373. 6. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" : затв. наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237.* 7. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 "Зобов’язання" : затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20.* 8. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 "Об’єднання підприємств" : затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.07.1999 р. № 163.* 9. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 "Дохід" : затв. наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290.*